

Türkiye, 1980'li yılların ortalarına kadar et hayvancılığı açısından Ortadoğu'nun en zengin ülkesi olarak bilinmektedir. Buna bağlı olarak Türkiye'den Ortadoğu ülkeleri başta olmak üzere bir çok ülkeye et ihraç edilmiştir. Öyle ki, kaçak canlı hayvan girişi, o dönemde ters yönde işlemiş, Türkiye'den bölgenin diğer ülkelerine et kaçakçılığı yapılmıştır.

1980'li yılların ortalarında Türkiye'de hayvancılığın merkezi konumunda bulunan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde terörün gelişmesi hayvancılığa büyük bir darbe vurmuştur. Terör nedeniyle meraların kullanılamaz hale gelmesi, bölgede esas olarak mera hayvancılığı yapıldığı için, küçük ve büyükbaş hayvan sayısının hızla azalmasına neden olmuştur. Aynı dönemde ülkenin terör olmayan bölgelerinde de meralar hızla ortadan kaldırılmış, 1940 yılında 44 milyon hektar olan çayır mera alanları 2000'li yıllarda 12 milyon hektara kadar gerilmiştir.

1952 yılında kurulan EBK, özelleştirildiği 1995 yılına gelindiğinde 29 kombinaya sahipti. Bu kombinalar gerek üreticinin yetiştirdiği hayvanların değerlendirilmesinde, gerekse hayvan hastalıklarının denetlenmesinde önemli bir işleve sahipti. Özelleştirme sonrasında bu kombinalardan 10'da 9'u kapatılmıştır. EBK şu anda et piyasasında düşük bir paya sahip, yaşam savaşı veren bir kuruluş durumundadır.

1980'li yıllarda uygulanan serbest et ithalatının hayvancılığı çöküşe götürdüğü çok kısa zamanda ortaya çıkınca, et ithalatının kapsamı daraltılmış ve yalnızca damızlık canlı hayvan ithalatına izin verilmiştir. Daha sonra, ithal edilen damızlık hayvanların da ülke koşullarına uyum sağlamada zorlandığı görülünce, canlı hayvan ithalatı da durdurulmuş ve yerli ırkların geliştirilmesine çalışılmıştır. Aynı dönemde hayvancılığa teşvikler de yeniden başlatılmıştır.

Bu önlemler üzerine tam hayvancılık kendini toparlamaya başlamış ve ülke çapında et ve süt hayvancılığı amacıyla bir çok işletme kurulmuş ancak, 2001 krizi sırasında besicilere verilen kredi faizlerinin yüzde 200'lere ulaşması ile bu alana yatırım yapan neredeyse tüm işletmeler iflas etmişlerdir. Daha sonra "onarım" amaçlı alınan bazı teşvik tedbirlerine rağmen, hayvancılık tekrar cazip hale getirilemediği için istenilen sonuç alınamamıştır.

Halen et fiyatları ülkemizde örneğin AB ülkelerine göre yüksektir ve et ithalatının en önemli gerekçelerinden biri bu durumdur. Ancak, üretici açısından bakıldığında, aynı durum yem fiyatları açısından da geçerlidir. Ülkemizde meraların hızlı bir biçimde tahrip edilmesi ya da yeterince yararlanılamaması nedeniyle, hayvan yetiştiricileri ağırlıklı olarak ithal maddelere dayalı konsantre yeme ağırlık vermek zorunda kalmıştır. Bu yem, kaliteli kaba yem olarak adlandırılan çayır ve mera bitkilerinden elde edilen yeme göre 5- 6 kat daha pahalıdır. Gelişmiş ülkelerde kaliteli kaba yem tüketim oranı hayvan yemi tüketiminin yüzde 90'ını oluştururken, ülkemizde bu oran yüzde 10 düzeyindedir. Karma yemlerin yapısına giren hammaddede dışa bağımlılık yüzde 50'nin üzerindedir. Hayvancılıktaki girdi maliyetleri gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında 3- 4 kat daha yüksektir. Girdi maliyetlerinin en önemli bölümünü (yüzde 70) yem fiyatları oluşturmaktadır. Bu ölçüde yüksek yem fiyatı ödeyerek

hayvancılık yapan üreticinin, yurt dışından gelen sübvansiyonlu ya da kaçak etle rekabet etmesi mümkün değildir. Bu durumun bir sonucu olarak ülkemizde hayvancılık rantabl olmaktan çıkmakta ve hayvan sayısı artacağına azalmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) yapılan açıklamaya göre 2008 yılında büyükbaş hayvan sayısı bir önceki yıla göre yüzde 1,58 azalarak, 10 milyon 946 bin 239'a düştü. Büyükbaş hayvanlardan sığır sayısı yüzde 1,60 azalarak 10 milyon 859 bin 942 baş olmuştur. 2009 yılı sonu itibariyle toplam büyükbaş hayvan sayısı bir önceki yıla göre yine %1,2 azalış göstermiş, sığır sayısı %1,3 azalarak 10 723 958 baş olarak gerçekleşmiştir.

Koyun sayısı 2008 yılında bir önceki yıla göre yüzde 5,84 azalarak 23 milyon 974 bin 591 başa, keçi sayısı ise yüzde 11,02 azalarak 5 milyon 593 bin 561 başa düşmüştür. Bu sayı 2009 yılı sonu itibariyle bir önceki yıla göre %9,3 azalarak 21 749 508 baş, keçi sayısı ise %8,3 azalarak 5 128 285 baş olmuştur.

Buna bağlı olarak 2009 yılında kırmızı et üretimi, 2007 yılına göre yüzde 17 oranında azalarak 410 bin ton olmuştur. Bu yıl içerisinde sığır etinde yüzde 14,20, koyun etinde yüzde 17,69, keçi etinde yüzde 43,02 ve manda etinde yüzde 32,90 azalış meydana gelmiştir.

Türkiye'deki hayvan sayısının azalması kaçınılmaz olarak et fiyatlarında artışı gündeme getirince, zaten yem fiyatlarını karşılayamaz duruma gelmiş bulunan süt üreticileri de, süt hayvancılığında kullanılan hayvanları kesime yollamıştır. Bunun sonucunda ülkenin süt üretimi de düşmüştür.

TÜİK rakamlarına göre, süt üretimi, 2008 yılında bir önceki yıla göre yüzde 0,70 azalarak, 12 milyon 243 bin 40 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu miktarın yüzde 91,93'ünü inek sütü, yüzde 6,10'unu koyun sütü, kalanını da keçi ve manda sütü oluşturmuştur. Bu durum süt fiyatlarında da artışı peşinden getirmiştir.

2007 yılında taban fiyatı 66 kuruş olan süt, 2010 yılı Ocak ayına gelindiğinde 85 kuruşa çıkmış, artış yüzde 28 olarak gerçekleşmiştir. Oysa, 2008-2009 yıllarında yani et fiyatları yükselmeye başladığında süt fiyatı 40 kuruşa kadar inmişti. Sektör temsilcileri, 2008-2009 yıllarında 300 bin baş süt veren inek kesildiğini açıklamışlardır.

Türkiye'nin 2009 yılı kırmızı et üretiminin 410 bin tondur. Oysa on yıl evvel Türkiye 507 bin ton kırmızı et üretiyordu. Tüketimimizin 1.2 milyon ton olduğu düşünülürse, gerçek üretimimizin resmi rakamların gösterdiğinden daha yüksek olduğu düşünülebilir; ancak o zamanda kırmızı et üretimimizin neredeyse yarıdan fazla oranda kayıt dışı olduğu ortaya çıkar, ki bu da başka bir önemli sorunu ortaya koymaktadır.

Yukarıda belirtilen tablonun devam etmesi halinde ne gibi gelişmelerin yaşanacağına ilişkin, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bünyesinde bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın ortaya koyduğu gerçekler şöyledir:

Türkiye'deki işletmelerin yüzde 72'sinde 1-4 baş hayvan bulunmaktadır. Dolayısıyla bu hayvanlar yeterince verimli olamamaktadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü FAO'nun 2004 yılı verilerine göre, AB-15'de sığır ve dana karkas verimi 278,2 kg, koyun ve kuzu karkas verimi 14,8 kg seviyesindedir. Türkiye'de ise sığır ve dana karkas verimi 180 kg, koyun ve kuzu karkas verimi 18 kg'dir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) verilerine göre, gerekli önlemlerin alınmaması durumunda 2015 yılında ülkemizde 170 bin ton civarında bir et açığı oluşacaktır.

Türkiye'de 1 kg. sığır etinin üretim maliyeti ortalama 5 avro ve bu maliyetin yaklaşık yüzde 70'i yemden kaynaklanmaktadır. AB'de ise bu rakam 2,5 avro seviyesindedir. 2008 yılında Türkiye'de üretici kırmızı etin kilogramı 8 TL civarında satılmakta, Buna karşılık etin tüketiciye ortalama satış fiyatı 14 TL civarında olmuştur. 2010 yılı başı itibariyle etin üretici fiyatı 16 lirayı, tüketiciye satış fiyatı ise 30 lirayı aşmıştır.

Et fiyatları bu şekilde yükselirken yeterli hayvan olmaması kaçakçılığı ve sahteciliği körüklemektedir.

Bunun sonucunda, et ve hayvan kaçakçılığı artmakta, normal olarak ülkemizde eti yenmeyen ve piyasa değeri bulunmayan yaşlı at ve eşekler dana ve sığır eti niyetine satışa sunulmaktadır. Bu işin önemli bir pazarının oluştuğu, emniyet güçlerimizin ve Ankara Ticaret Odası'nın verdiği alarmdan da anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi birkaç yıl önce yapılan bir kaçakçılık operasyonu sırasında Doğu sınırımızdan yalnızca sığır ve koyun değil, hörgüçlü inekler ile Hint buffalolarının da girdiği saptanmıştı. Bu durumda, aynı kanallardan muhtemelen at ve eşek eti girişi de başlamış durumdadır.

Türkiye'de kaçak et dediğimiz zaman;

- Gıda maddesi olarak kaçak sokulan etler,
- Canlı hayvan olarak yapılan kaçakçılık ve
- Mezbaha ve kombinalar dışında denetim dışı kesilen hayvanlara ait et anlaşılmaktadır.

- Büyük kaçakçılık organizasyonlarında genellikle, sınırdan kaçak yollardan sokulan canlı hayvanların piyasaya sürülmesi, serbest bölgelere transit geçiş amacıyla getirilen etlerin ülkeden geçerken "kaybedilmesi" yöntemleri uygulanmaktadır. Bunun dışında, yurda giriş yapan araçlar ve yolcularla küçük partiler halinde et ve diğer et mamulleri ülkemize kaçak olarak sokulmaktadır.

- Canlı hayvan kaçakçılığında esas olarak İran ve Irak sınırlarında yer alan Şemdinli, Yüksekova, Başkale gibi merkezler kullanılmaktadır. Bu bölgelere komşu ülkelerde yaşanan otorite boşluğu ya da yetkililerin göz yumması nedeniyle, kaçakçılar tarafından İran, Afganistan, Hindistan, Pakistan menşeli canlı hayvanlar ülkemize sokulduktan sonra ya o bölgede kesilmekte, ya da canlı olarak “kaçak” sevk edilmektedir. Bazen de, bu hayvanlara menşe şahadetnamesi ve sağlık belgesi temin edilerek “aklandıktan” sonra, yasal yollardan bölge dışına çıkarılarak tüm ülkeye gönderilmektedir.

- Kaçak hayvan ticareti için özellikle ucuz olması nedeniyle hasta ya da terk edilmiş hayvanlar tercih edilmektedir.

- Bu ölçüde kaçak hayvan girişinin doğal bir sonucu, hayvan hastalıklarının yaygınlaşmasıdır. Genellikle, bu tür hastalıklar konusunda pek söz edilmez, ancak, yine eski bir Tarım Bakanımız, Hakkari, Van ve çevresindeki hayvanlardan alınan kan örneklerinden yüzde 20'sinde şap hastalığı çıktığını açıklamıştı.

- Gerekli denetim yapılmadan mezbaha ve kombinalar dışında, kesilen kaçak et sorunu ise ülkemizin en önemli sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Bu arada mevcut mezbahaların tümünün çalışma ruhsatlı olmaması, ya da yeterli hijyenik koşullara sahip bulunmaması da sorunu daha ciddi bir hale getirmektedir. Örneğin İstanbul'daki et kesiminin yüzde 60'ının kontrolsüz olduğu, ruhsatlı mezbaha oranının yüzde 30'u geçmediği tahmin edilmektedir. Bu durumda kesilen etlerin yarısından fazlasının denetim dışı kesildiği kabul edilmelidir.

- Kaçak hayvan girişi, ekonomiye ve hayvancılığa verdiği zararın dışında, insan ve hayvan sağlığı açısından da büyük bir risk oluşturmaktadır. Ülkemizde sık sık rastlanan şap, şarbon, tüberküloz, bruselloz gibi hastalıklar hayvan ve insan sağlığını tehdit etmektedir.

Sonuç;

1- Bu durumda alınması gereken önlemler deyince hemen akla ithalat yolunun açılması gelmektedir. Oysa Türkiye, yukarıda da anlattığımız gibi, bu yoldan daha önce geçmiştir ve bugünkü olumsuz tablonun oluşması ithalat kapılarının açılması ile başlamıştır. Bugün et fiyatlarının yüksek olması nedeniyle et ithalatının başlaması durumunda belki, geçici bir süre için et fiyatları düşecektir; ancak orta ve uzun vadede rekabet şansını tamamen yitiren yerli üreticiler bu durumda hayvancılık yapmaktan vazgeçecekler ve bu durumun sonucunda et fiyatları kalıcı bir biçimde bugünkünden çok daha yüksek hale gelecektir.

Bu durum, yalnızca bir tahmin değildir. Et üretimi dünya ölçeğinde beslenme kriterlerinin değişmesi ve Çin başta olmak üzere bazı gelişmekte olan ülkelerde et tüketiminin giderek artması nedeniyle bir dar boğaza girmektedir. Et arzı bu durumda talebin gerisinde kalmakta ve fiyatlar artmaktadır.

Bunun yanı sıra, gıda alanı giderek dünya çapında spekülâtif hareketlere daha fazla açılmaktadır. Geçen yıllarda yaşadığımız gıda enflasyonu ve fiyat hareketlerinde bir yılda yüzde yüzlere varan artışlar unutulmamalıdır. Özellikle dışa bağımlı ülkeler bu tür spekülâtif hareketlerin hedefi durumundadır.

Dolayısıyla bu durum karşısında en başta alınması gereken önlem, ithalat yolunun açılması değil, ülke içinde üretimin artırılmasıdır. Nitekim, et ithalatının başlamasından bu yana yaşananlar da bu saptamaları doğrulamıştır. Başlangıçta ‘üreticiyi terbiye etmek’ anlayışıyla sınırlı bir ithalat öngörüldüğü halde ithalat oranı giderek artmakta ve bu durum ülke içindeki üreticileri ellerindeki hayvanların yerine yenisini koymama davranışına sürüklemektedir.

En son 14 Eylül 2010 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan tebliğ'e göre kurbanlık büyük ve küçük baş hayvan ithalatının da önü açılmıştır. Bu tebliğ çerçevesinde Trakya Bölgesi için 80 bin büyükbaş hayvan ithal edilmesi beklenmektedir. Şimdilik bu uygulamanın Trakya Bölgesi ile sınırlı tutulmasının nedeni bu bölgede AB ile işbirliği halinde şap hastalığına karşı etkin bir mücadele yürütülmüş olmasındandır. Ancak bu uygulama başlarsa bunun da kapsamının genişlemesi giderek kaçınılmaz olacaktır.

Görüldüğü gibi her parti ithalat, daha sonra daha büyük bir başka ithalatın yolunu açmakta ve üreticiyi yıkıma sürüklemektedir. Bu politika, et fiyatlarındaki artışın hayvan sayısındaki azalmadan kaynaklandığını inkar eden ve üreticiyi spekülâtor gibi gören anlayıştan kaynaklanmaktadır. Bizce bu anlayış en kısa zamanda terk edilmeli ve ülkede üretimi artıracak çareler aranmalıdır. Bu çerçevede nispeten kısa vadede alınabilecek bir önlem yurtdışından damızlık hayvan ithal ederek bunları uygun fiyatla üreticiye dağıtmaya ağırlık vermek olabilir.

Fiyat artışlarının bir diğer nedeni ise üretim sektöründe ortaya çıkmaya başlayan tekelleşme eğilimleridir. Bu eğilim de et fiyatlarının artmasında belirli bir rol oynamaktadır. Ancak ithalat politikasının bu eğilimi ortadan kaldırmak yerine güçlendirdiği unutulmamalıdır. Üretimin tabana yayılması bu tekelleşme eğilimini de ortadan kaldıracığı için fiyatları düşürecek bir etken olacaktır.

Bu temel önlemin yanı sıra;

2- Yem fiyatlarına yönelik destek artırılmalı ve genel bir ölçek yerine bölgesel özellikleri dikkate alan bir yöntem uygulanmalıdır.

3-Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde uygulanan mera yasakları kaldırılmalıdır.

4- Bu durumda artabilecek kaçak hayvan giriş ve çıkışına karşı gerekli önlemler alınmalıdır.

5- Damızlık hayvanlar ve süt hayvanlarının kesimini engellemeye yönelik önlemler alınmalı; kuzu ve dana eti tüketimi yerine koyun ve sığır eti tüketimini

teşvik edecek kampanyalar yürütülmelidir.

6- Hayvancılığa verilen teşvikler artırılmalıdır. Et verimini artırmak ve verimsizliğin neden olduğu hastalık ve erken kesimleri önlemek için küçük üreticilerin elindeki hayvanların toplu bakım ve sağımının yapılacağı "hayvan kreşleri" oluşturulmalıdır.

7- EBK güçlendirilerek et piyasasında düzenleyici rol oynayabilecek bir konuma getirilmelidir. Unutulmamalıdır ki piyasanın düzenlenmesi ve spekülasyonun önlenmesinin en sağlam yolu ülke içindeki üretimi teşvik etmek ve EBK'yı bu amaçla kullanmaktır. Bunun için bu üretici işlevi öne çıkarılmalıdır.

8- Kayıtdışı üretimi engellemeye yönelik yaptırımlar uygulanmalıdır.

9-Meracılığın yapıldığı yerlerde çoban eğitimine gidilmeli; çobanlık meslek haline dönüştürülmeli ve çobanların Bağ-Kur primleri devlet tarafından karşılanmalıdır.